

dra ---».

Em limito a datar tres locucions ben importants. *Fer-se una cosa per mà de ---*: «argent en pesa, e tot altre cambi d'argent qui's vena *per mà de* corredor, <pagina> 1 dr. de corredures per marc ---», Bna. 1271 (*EntreDL* I, 159.79). *Fer a mans* 'lliurar (entregar)': camí d'un nobilíssim patíbul, Bac de Roda «treu una capsa de plata: / diu que la *facin a mans* del Pare Rafel del Carme», MilàF (*Romillo*, ed. 1853; 1882, 82.31).

Estar una cosa a mà 'a l'abast (d'algu)': «no ho tinc a mà»; mentre que, per a l'acc. oposada, es digué *tenir-ho a rere-mà*, d'on contret a *remà*: «sí, però em ve molt a remà ---»; i en particular els insulars ho estenen fins a dar-li el paper de 'a riscos de, exposant-se': explicant locucions de Ciutadella, Moll definia «*soldroyejar*: fer moviments secs y repetits a una cosa, a mà de trencar-la o de vessar-ne el contingut» (*MiscAlcover*, 457). «En un loc molt solitari e a remà --- lo desestrat de Lorenç --- acüieren», a. 1429, *Decam.* iv, § 5, 257.16 (trad. «molto solitario e rimoto», ed. 1961, 279.10f.).

Quant a *remà*, hi ha encara rastre de l'originari *rere-*, si bé ja amb la *-r-* dissimilada, en: «qui ferrà a altre ab puyn clos, que pac --- 10 sous, --- qui ferrà altre iradament, ab la palma a *reemà* --- que pac 5 sous», Cabassers, a. 1315 (*BABL* xi, 316), o sigui 'amb el revés de la mà'; 'apartat': «en aquest lloc --- estaria lo pont amagat y a *remà* del camí públic per al qual à de servir» València, a. 1591 (A. C. *Cult.* V. viii, 44); també gascó *arrè-mà* (Palay).

En lloc de *a re-mà*, com a formació negativa de *a mà*: d'un tipus més corrent, també *a des-amà*: «fins en els racons més a *desamà* trobareu plantes útils», Bladé (*Benissanet*, 60). També es diria *per-mà* o *en per-mà* 'en lloc o en ocasió avinent': ho trobem substantivat amb valor de 'avinentesa', en la loc. adv. *en aquell enper-mà* en un doc. ben antic de Segarra: «bé s'ig és dit si sirie un jove a qui dien Johan, que havie estat ab En Moxó qualque mig an(y), e en aquel *enper-mà* trobà-s'ig menys; e que de lavòs ençà no l'ig ha hom vist ni an oït dir hon és» (Guardialada, a. 1396, *BABL* x, 411); *en aquell enper-mà* 'aleshores' a Rojals (*AlcM*).

Sota-mà o *de sotamà* 'd'amagat' locució adv.: «*sota mà*: adv. baxo mano, debaxo de manga, *clam, occulte*», Belv. «Canilla d'arcabots dels regidors venals, patuleia que crida, ataca, crítica, roba *de sotamà* i cobra comissió per a fer-se canal de la sobirania popular», Coromines (*Cartes d'un visionari* iv, § 13, p. 70); cf. «donar un *sotamà* al Jutge: judicem pecunià corrumper», *DTò*. 1647, s. v. *mà. Contramà*.

DERIV.: *Manat* 'tot allò que abracem, formant feix, en una mà' [1430]: «un *manat* d'herba», «un *manat* de candeles», inv. de Torredembarra (*DAG.*; *Libre de Coc* de Robert, *AlcM*), «*manat* o *manada*: fasciculus, manipulus; V. *gavella*», Lacav.; «*manat*, manoll, *manojo*, fascis; V. *manada*», «*manadet*: manogillo, fasciculus», Belv.; «sembla que, per una hora, en sa homicida mà, / per a assolar ses obres, hagués posat l'Altísim / los llams, y a *manats*, ara los tiràs sà y enllà», estrofa final del cant III en la primera *Atl.* (1867; su-

primida en la versió definitiva): usual avui en tot el domini, fins a Ribag. (*AlcM*), Eiv. («manajo», Pérez Cabrero) i el P. Val.

Com que no sempre, ni pertot, s'ha distingit rígida-ment entre *manat* i *manada*, el *manat* estava exposat a la contaminació del verb *menar* (bestiars, ròssecs etc.),¹ d'on pronúncies en *me-* en comarques occid. i val.: «no puc més que oferir un *menat* de tot lo que en les meves exploracions --- he espigolat», JBPorcar (*BSCC* xiv, 79). Hi feren concurrència, no sempre amb matisos ben separats, altres derivats veïns; curiós i de data arcaica, el que veiem en un doc. vallespirenc del S. xiii: «--- unam levadam de porc et tres *manas* de lino et un manjar, cum uno socio; Mansus de Nog<u>er, similitar, excepta una *mana* lini, --- dabit manjar ---» (Costoja, 1168, *RLR* iii, 290).

Més important, *manada*, que s'aplica sobretot a objectes que van més solters —caps de bestiar, de troncs boscans etc.—, en particular certes colles de ramat o escamots [1670, *DTò*.: «*m. gavella* o *dinada* de herba: manipulus, m. foeni, farraginis; *m. o gavella* de blat: merges; *m. o ramell*: fasciculus manualis»]; general o quasi, en l'acc. pecuria (fins a Eiv.: «rebaño», Pérez Cabrero); la locució mall. *manades fetes* 'immediatament' degué partir de la idea pastoral de posar-se en marxa, sense dilació, així que a punta de dia hom ha aplegat els escamots: «cap an es bosc d'En Mirando! Hi arriba, i s'hi afica *manades fetes*», *AMAlcover* (*BDLC* xvi, 132); en el Conflent s'aplica a manats de troncs tallats, car és cada un dels rais que es feien amb els troncs aterrats en el Bosc de Boixavila, per 'negarlos' a la Tet que els fes baixar fins a Perpinyà (Catllà, 1960). La variant *menada* és només de l'extrem S., i solament significa 'manoll gros d'espert' (*Canyissaes*, 104; EnValor, c. 1950).

Com s'ha indicat a l'article *ANYOC*, el sinònim *manyoc* no s'explicaria, morfològicament, com un derivat directe de *MANUS*, però esdevé transparent mirant-lo com el producte d'un encruentament dels dos sinònims *manat* i *anyoc* [1803, Belv.]: «*manyoc*: mechón, *manipulus, fasciculus*»; alguns, per obra conjunta de l'assimilació i la contaminació de *munyó*, en feren *munyoc*: «quan transito pel *m.* de carterons de l'antic barri de Riverera», Pons Mass. (*Colla del carrer* ii, p. 12). *Manadet*; *manadó*. *Amanadar*; *emmanadar*.

Maneres 'manilles d'emmanillar un pres', inv. d'Igualada, 1408 (*BDLC* xiii, 296). Cf. l'adj. *maner*, infra.

A) *Manilla* 'ansa, agafador' [1363, *InvLC*]: «unum calderonem modicum, cum *manilla*», a. 1399, «una serra per serrar péres ab dos *manilles*»; a. 1390 Bna. (*V. escassa*), CaCandi (*MiscHiCat.* ii, 202); mal llegit *manieles* en doc. d'Igualada 1435 (*AlcM*); «si ells carregaran roba, o descarregaran, e les *manilles* d'aquell fax o bala o farcell --- los romandran en les mans»,⁵⁰ *Consolat*, § 153 (Pard., p. 172); «*m. tova* o mascissa: armilla, dextrale, dextrocherium», Busa-N. 1507 (D-v-2); «DEL CELLER o BODEGA --- la *manilla*: manica», OPou (*ThPu.*, 20); 'cada un dels dos agafadors de la dalla (petits màncs que surten de mig aire de l'asta' i 'maneta per fer rodar el torn de passar la farina' pall.